

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅԵՐԼԵՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻՆ ՊԱՐԻՍԻ

II

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅ

Suppl. N° 73. — ՌՃՄԹ = 1710.

Թուղթք՝ 186 : — Մեծութիւն՝ 20, 4 × 15, 3 : — Գրութիւն՝ մեծ մասամբ երկսիւն 5—6, իսկ էջ 142-173 միասիւն 11, 5 : — Տողք՝ 38-42 : — Թերթք՝ 17, իւրաքանչիւրը 12 : — Նիւթ՝ հասարակ թուղթ : — Կազմ՝ քարտէն կաշեպատ : — Մագաղաթեայ պահպանակ՝ չկայ : — Հանգամանք՝ մաքուր : սկիզբը 4 թուղթ իսկ վերջը բազմաթիւ պարպալ : — Գիր՝ նօտրգիր : — Զարդագիրք, խորանք, նկարք եւն՝ չկան : — Խորագիրք եւ Սկզբնադիրք՝ սեւ : — Ժամանակ՝ ՌՃՄԹ (= 1710) : — Գրիչ՝ Աւետիք վարդապետ : — Տեղի՝ Պարիս, «ի մէջ բանդի» : — Տէր՝ գրիչն : — Յիշատակագրութիւնք՝ թղ. 1թ, 63թ, 102թ, 114թ, 136թ, 141ա, 142ա եւ ք, 173ա եւ 174ա : (Տեղեկութիւնք. — 3րդ կողի վրայ զբռնուած է Աւետիքի ձեռքով. «Ի վայելումն Աւետիք վարդապետին Թօխաթեցոյ.» իսկ թղ. 2թ գրոշմուած կնիք մը ցոյց կուտայ թէ ձեռագիրս փոխադրուած է Պարիսի Սէնթ Ժըն՝վիէվ մատենադարանէն) :

Մատենան է 1° Նոր Կտակարան, օրինակուած Ամատերդամի 1668ի տպագրութեան վրայէն, ինչպէս կը տեսնուի նոյն իսկ Ոսկանայ գրած յիշատակարանին ընդօրինակութենէն (թղ. 141ա) : 2° Պարզաբանութիւն Գրիսոննեական վրդայոյր. Բեւլլարմինոսի, նոյնպէս օրինակուած Տ. Պետրոս Պօղոս հայ քահանայի թարգմանութեան վրայէն, ինչպէս կը տրվինք թղ. 142ա յիշատակարանէն : 3° Քերական եւ տրամաբանական ներածութիւն, կիսաւարտ, նոյնպէս օրինակուած Կղեմէս Գալանոսի գործին տպագրութեան (ի 1645) վրայէն, ինչպէս ցոյց կուտայ թղ. 174ա յիշատակարանն :

Յիշատակագրութիւնք : 1. թղ. 1թ. «Գրեցաւ ի յարքանսնիստ քաղաքն մեծ Փարէզ ի բերքն կալանաւոր Աւետիք Հայոց վարդապետէ ի թուին Փրկչին. ՌՉԺ. 1710. օգոստոսի ամսոյ ԺԴ. 14

աւուր մեծի տօնախմբութեանն . ի Վերափոխման . Սբ Ածածնա անարատ միշտ կուսին Մարիամու(.) ի կայսերութեանն բարեպաշտ թագաւորին Լոյսք (= Louis) Մեծի Արքային . զոր Տր Ած մինչ ի գալուս(տ)ն Բի հաստատուն պհսցէ : Եւ ի վէզիրութեան . Մօնսէյնեօ Պօնշարդրին . Մինիսթռօ վէզիր զոր Տր Ած ի պարծանս հաւատացեալ Բրիտոնէից երկար ամօք ի վերայ իշխանութեան հաստատուն պահսցէ : Եւ ի քա- հանաւապետութեան եւ ի վեհափառ հայրապետութեան . Սրբազան պըռ- տապապին Հոմայ . Եւ փոխանորդ Սբ գլխաւոր առաքելոցն Սբ Պետրո- սի եւ Սբ Պօղոսի Սբ Օնըն Բլէմէնթին : Օրհնութիւն ի վերայ մեր եւ ղիցի . Եւ ի յառաջնորդութեանն եւ վերատեսչութեան ի Փարիզու . Մօնսէյնեօ կառտինալ Տուգաթի Նուալեալ : Եւ մեր եղեալ բանդին բերթին տէրն Կովէնտ Մուսյու Պէնաւիլ . եւ մեր մուպաշիր մուսյու լապէ Ռնօտօթ : եւ թարմանիչն Մուսյու Լաքոօյն : Հայոց թվին ՌՃՄԹ օգոստոս Գ : »

2. Թղ . 142ա . « Եի Բի ծառա Աւետիք վրդպտ Հայոց Լուսաւորչի . որ եւ շնորհօք Սբ Հոգւոյն կոչեցեալ . վերատեսչ . եւ յառաջնորդ . ի լերինն Սեպուհոյ . դամբարանի սրբոյն Գրիգորի մեծի Լուսաւորչի աղ- գին Հայոց որդոցն եւ թոռանց Սբ հայրապետաց Հայոց եւ Կաթիփոսու Սբ Յակոբայ . Մծբնա սքնչելագործ սբ հյրպտին վանիցն : Բանդի ծնեալ եւ սնեալ ի մայրաքաղաքն Եւդոկիեայ . որ այժմ յորջորջի Թօ- խաթ . մերձ ի Կոմանա . եւ ի Սեփաստիա . եւ ի ողդի Քէշիշ օղլի մահտեսի Պաղտասարին . յաջողութեամբն յԱյ ամենակարօղին : Եկի ի մեծ յարքանանխտ մայրաքաղաքն . Փարէզ . ի թագաւորութեանն բա- րեպաշտ եւ երկիւղած յԱյ աղքատասէր մեծի ինքնակալ կայսերն . Լոյսք կայսր յարքային . համայն քրիստոնէից : Զոր Տր Ած երկար ամօք . եւ իշխանութիւն վեհ կայսերական հաստատուն պահսցցէ մինչ ի գալուս(տ)ն Բի յԱյն մեր յամէն : Եւ ի հյրպտութեանն վեհագահ սբյ աթոռոյն Հոռոմա . Սբ Օնըն Բլէմէնթին : Եւ ի առաջնորդութեանն Մօնսինեօր կառտինալ տուգաթի Նուալեալ արք եպիսկոպոս Փարիզ : Երկրորդ յարքային էր Մօնսինեօ Պօնշարդրին Մինիստռօ վէզիր եւ մեր եղեալ բերթին տէրն . կովէնտ մուսյու Պէնաւիլ . մեր վերայ թային մուպաշիրն . մուսյու լապէ Ռնօտօթ : եւ թարգմանն գլխ թարգմանչաց . մուսյու Լաքոօյն ի թվն Փրկչին մերոյ ՌՉԺ . 1710 իսկ ի Հայոց ՌՃՄԹ . ունիսի Ի : »

3. Թղ . 63բ . « Ի թվին Փրկչին ՌՉԺ . իսկ Հայոց ՌՃՄԹ ի Փարէզու բերթին մէջն գր(ե)ցաւ գիրգս . եւ զսբ Աւետարանն Բի . ի օրն . կատա- րեցաւ ձեռամբ Աւ(ե)տիք վրդպտին Հայոց Լուսաւորչեան . ի մէջ բանդի եւ տրտմութեան . յընթերճողաց խնդրեմ . որ մի Հայր մեղա ասացէք հոգւոյս : եւ դուք յեղեալ լիջիք ի Քէ յԱյ մերոյ ամէն : Հայր մեր » :

4. Թղ . 102բ . « Աւետիք վրդպտս Թօխաթեցի .

Փարէզու բերթին բանդն յամեցի .
 Օրհնութեամբ սբ գիրքըս զայս . զըրեցի .
 Թողութիւն յանցանացս խնդրեցի .
 Ռօյ վեհ արքայն եղկելոյս զըթասցի
 Փափկտցեալ սեն(ե)օռ մինիստո քաղցրասցի .
 Օրերս այս տրտմութեամբ յոյժ լացի .
 Լռութեամբ զերծանիլ հայցեցի . »

5. Թղ. 114բ. «Ոհ կենացս իմ աւաղելի .
 Աւետիքս խեղճ ողորմելի
 Կամ ի բանդին . յոյժ տրտմալի
 Միայն զԱՅ է յուսալի . »

6. Թղ. 136բ. «Ենորհօք սբ հոգւոյ զնոր Կտակարանս բովանդակ
 Լ եւ Թ օրն զրեցաւ ի մեծ յարքայեանիստ քղք Փարէզ ձեռամբ անար-
 ժան ծառայ Յի Գի եւ սպասաւոր սբ Աւետարանին, վրդպտ Հայոց
 Աւետիք եպսկպ Երզնկու, եւ սբ յեմյ առաջնորդ, աքսորեալ ի պա-
 տրիարդուէն Կոստանդնուպօլս(ո)յ, մինչ գնալն ի սբ յեմ նաւաւարն
 խարէութեամբ էառ զմեզ բերեալ ի Ֆ(ռ)անդատան . ահա Դ տարի եւ Ը
 ամիս եղեւ, որ բանդի կամք(․) կամք Տն օհնլ եղիցի . Թիւ Գի ՌԶԺ .
 իսկ Հյց ՌՃՄԹ օղոստոս ամսոյ իԳ .

Ի մէջ Փարէզու բերթին զընտանին :
 Փառք Այ ամենակարօղի : »

7. Թղ. 173ա. «․․․ Զոր տէրն մեր Յա Գա փրկեցէ զհաւատա-
 ցեալքն իւր ի տանջանաց դժ(ո)խոց որ եւ զմեզ ազատեցէ եւս առաւել .
 Ֆռանցալու ինքնակալ բարեպաշտ եւ երկիւղածն յԱյ պսակեալ ի Գէ
 Թգր Թգրց վեհափառ կայսր ըզլոյս Աարքայն իւր հնազանդեցելօքն եւ
 իւր : Մօնսինէօռ Պօնչարդին . Մինիսթօս վէզիրն : եւ զըրգիս բե-
 րող մուսյու լապէ Ռնօտօթն . եւ զլիս Թարքմանչացն Թարքմանիչ մուս-
 յու Լաքոռյն որ Թրքմանի հյց ինչտր : եւ բերթին տիզտար . կովէո-
 նօռ . մուսյու Պէռնաւիլն եւ մեր պհպն մուսյու Միքէլ . եւ կրկր բե-
 րող . մուսյու Անդոն . եւ բըժիշկն մեր մուսյու (ղասարկ) . եւ զիս անար-
 ժանս եւ անյիշելիս Աւետիք վրդպտս Եւդոկիացի . որ է Թօխաթ . եւ
 ահրեպսկպս (այսպէս) քղքին Երզնկու եւ յոջնրդ Կայիփոստ սբ Յկրայ
 վանիցն ի լերինն Սեպուհոյ եւ դամբարանաց սրբոյն Գրիգորի Հյոց լու-
 աւչին . եւ աքսորեալս ի Կասնդիանուպօլսոյ պտրիարգութենէ . եւ սբ
 յեմյ յոջնրդութենէ մնզլ (= Թրք . լմանդօլ = պաշտօնանկ) ի Թվին
 Հյոց ՌՃՄԵ (= 1706) փետրվար ամսոյ Բ . Բ ամիս ի Պօղչա տտասին
 մնացաք ի բերթն . եկն աղատութեան գիր (․) կամէաք գնալ ի Ըոատօս
 (եւ) անտի ի սբ յեմ . անկա ի ձեռն խօռսանի բերեալ զիս ի Միսինա .
 որ է Ըսպանեօլ . Ե ամիս բանդ կրեցի . տարեալ ի Մառչիլիեայ . ի օր
 անդ . տարան ի սբ Միքէլ վանքն . Գ տարի անդ . տարեալ ի Փարէզ

(դասարկ) ամիս անդ բերթն արգելարան եւ ի մէջ բանդին տրտմութեամբ գրեցի, զայս Ածաբանութեան գիրքն: Ի թվին Փրկչին մերոյ ՌԶԺ. 1710 (դՏԿ.) իսկ Հայոց ՌՃԾԹ (դՏԿ.) . ի հայրապետութեան սրբազան Փափին Օսրն Գլէմէնթի: եւ ի Արքայութեանն Լոյս ինքնակալ կայսերն Յոաննոյ: եւ Մօնսինեօս կառտինալ տուքաթի Նուայլեաւ Արքեպսկպս Փարիզու. եւ Տր Ած գիշխանութիւն սոցա պահեսցէ յւտեան մինչ ի գլուս(տ)ն Քի հզվ եւ մրմնով անանց արքայութիւնն շնորհեսցէ որ է անգլաւ ուրախութեամբ Ամէն: »

8. Թղ . 142բ. «Եւ Աւետիք վրդպտ արքեպսկպս Հայոց ձեռնադրեալ ի սբ էջմիածնայ յաթոռն սրբոց առաքելոցն սրբոյն Բարթուղիմէոսի. եւ Թաթէոսի. եւ աթոռակալ սոցա. Եղիեազար կթղկսի յամենայն Հայոց հայրապետէն եւ իմ ընկալեալ զամենայն իշխանութիւն ի նմանէ: եւ ընթերձեալ եմ զպատմութեանցն. զմիաբանութիւն Հայոց ընդ Յոանկաց. զոր հոգեւոր հայրն մեր սբն Գրիգոր լուսաւորիչն. եւ Տրուդատ Խազաւորն Հայոց. ելին բզմ ժղվրդվ գնացեալ ի Հոռմ. ընդ Անդրեստոսի սբ հյրպտին. եւ Կոստանդինանոսի բարեպաշտ թգրին. եւ համայն հետ մեծամեծաց. արարին միաբանութիւն եւ եղին ուխտս եւ դաշինս. եւ ես եղկելիս. ի միտ ածեալ զայս. եւ կամեցա գհօրն մերոյ սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին գհետն ընթանալ. գի նայ է մեր հաւատոց գլուխն. եւ վասն այսմ պատճառի յոյժ թախանձանօք եւ յղծամբ խընդրեցի միաբանութիւն եւ հաշտութիւն խաղաղութեամբ. ընդ մեծազահ սբյ աթոռ սրբոյն Պետրոսի եւ սբ Պօղոսի եւ սբ եկեղեցոյն Հոռմա. եւ հնազա(ն)դութիւն. փոխանորդի եւ քնյեապետին Քի. սրբազան Փափին: Ած Լոյքս Արքային. եւ իւր մինիստոին կեանքն երկար արասցէ. որ զայս Պարզաբանութիւն Քրիստոնէական Վարդապետութեանն գիրգս. հրամանաւ մեծաւորաց բերին մուսյու Նապէ ձեռամբն. եւ գլխ թարգմանչաւն. գի յորժամ. ընթերծի ուրոյն ուրոյն. բան առ բան. տող առ տող. տուն առ տուն. մինչեւ ի քսան անգա: Ըսկզբէն մինչեւ ի վերջն կատարեցի. եւ միայն կարդալով ոչ յագեցայ. այլ Բ անգամ զօրինակն եւս գրեցի. Տեսի որ ճշմարիաք են բանք սորին. եւ ոչ գոյ սրղալ ի սմա զոր բազում աշխատանօք. թարգմանեալ է ըզսա ձեռամբ Պետրոս Պօղոսի. հայոց կրօնաւոր քհնյին. ի լաթենացոց լեզուէ. ի հայոց լեզու եւ բառ զոր վարձն ի Քէ ընկալցի: Ի թլն Քի ՌՈՂ. հրամանաւ սրբազան Փափին Ութերորդ Որբանոսի. եւ սբ Ժուդոյն. հրամանաւ մեծաւորաց ճշմարիտ է:

ԱԽԵՏԻՔ
ՎԴՊՏ

«Եւ Աւետիք վրդպտս Հայոց լուսաւորչի. եւ արքեպսկպս Երզնկու քղքին ձեռամբ իմով գրեցի. եւ մատանեաւ իմով կընքեցի. վս միաբա-

նութեան եւ հաստատութեան բանիս . եւ ճշմարտապէս ընդունելի լիցի . զվկայութիւնս իմ . զի . ի տեսողաց եւ ընթերձողաց հաճոյ լի նիցի . զի հոգւոց օգոյսն այս է +

«Կնդեցի զայս ի թվին Քի ՌԶԺ 1710 . աւնիսի» . 20

«Իսկ ի Հայոց ի մեծ թվին . ՌՃՄԹ . աւնիս ամսոյ Թ . ի մեծ քղբն Փարէզ . »

9 . թղ . 142ա . «Առաւել պարզաբանութիւն . Քրիստոնէական վարդապետութեան . թարգմանեալ . ի ֆրանկաց . լեզուէ . ի հայոց բառն . ձեռամբ Տր Պարս Պղտի . հայոց քննին . եւ հրմեւ սրբազան փափին ութերորդ Ուլրբանոսի . եւ քր ժողովոյն . որ վս հաստատութեան հաւատոյ կարգեալ է . կազմեալ եղեւ . ի թվին ծննդեանն Քի . ՌՈԼ :

«Եւ Տր Նե(ր)սէս արք եպսկպս Բաղիշու քղբին . տեսի զայս գիրքըս . որ է Պարզաբանութիւն քրիստոնէական տնօրինականացն . թարգմանեալ ի լաթին լեզուէ ի հայոց բառս ի Տր Պետրոս Պողոս քննյ կրօնաւորէն : Արդ վս ըստուգութեան սարս վկայեմ . եւ կամակից եղէ կազմութեան սորին . զի ճշմարիտ եւ ըստոյն է բանք սորին : Ի թվն Հայոց ՌՀԳ : եւ Ֆրանկաց . ՌՈԼԳ : Եւ Տր Նեբաէս արք եպսկպս Բաղիշու քղբին . ձեռք իմք գրեցի զայս վկայութիւնս :

«Եւ ֆրա Սգոստինոս Բաղինց ի կարգէն Քարոզողաց . սրբոյն Դօմինիկոսի (.) յաշխարհէն Հայոց . յերկրէն Նախիջիվանս . ի գաւառէն Նրբնճակոյ . գիւղաքաղաքէն Ապարանէք . զի եկի ի մայրաքաղաքն Հոռոմ . վս հնազանդութեան գերադրական յաթոռոյս . սրբոց զլիաւոր առքւոյն . Պետրոսի . եւ Պողոսի . եւ յաջորդի նոցին . Ութերորդ . Ուրբանոսի փափին . ի թվն ծննդեանն Յի Իի Տն մերոյ Ռ . Ո . Լ : Եւ երբ տեսի զվերոյ գրեալ Պարզաբանութիւնն քրիստոնէական վարդապետութեան . եւ հրամանօք մեծաւորացն ընթերձա տուն առ տուն . եւ զքառ զէյութիւնն անսղալ . բայց ըստ քերական բառիցն աւելի կամ պակաս : Իսկ զաշխատող յայմ առաւի զՏր Պարս Պղտ քննյ . եւ կրօնաւոր ի հյոյ յգգէն . որ եւ թարմանեաց ըստուգութեամբ ըզսա . ի ֆրանկաց լեզուէ ի հայոց . յիշեցէ ի սբ յաղօթս ձեր . զի Յս Քս Ած մեր . յշղցն . եւ յշցելոցն ողորմեցի յիւր միւս անգամ դալըստեանն : Ամէն : Դրեցի զվկայութիւն ձեռամբ իմով . մայիս . Դ (.) Եւ Սգոստինոս Բաղինց . ի կարգէն Քարոզողաց :

«Եւ Ստեփաննոս աւագ սարկաւագ Յամթեցի . Գառպարի որդին վերկայեմ ըստուգութեան սորին» :

10 . թղ . 141ա . Նոյնութեամբ ընդօրինակութիւնն է Ոսկանայ գրած յիշատակարանին , ինչպէս գրիչն ալ կը ծանուցանէ ռա վերնաւ գրով . «Այս յիշատակարանս յօրինակինն է զոր գրեցի : »

11 . թղ . 174ա . Գարձեալ ընդօրինակութիւն Գալանոսէ : Բայց որովհետեւ մենք անձամբ չենք տեսած Գալանոսի գիրքն , եւ հաւանաւ

կան է թէ մեկ պէս շատեր ալ տեղեակ չեն անոր յիշատակարանին, կօրինակենք այստեղ նոյնը մեր ձեռագրէն :

«Քերական եւ տրամաբանական ներածութիւն առ իմաստասիրութիւն շահելոյ : Ընկալ ով գերաբարձր սք իշխանդ եկեղեցւոյ տէր գառտինալ Անդոն արփիափայլ դագաթդ սրբազան հանդիսի մեծին Հոռմմա զգիրքս այս Քերականութեան . եւ Լօճիքային ի մեր լեզուս արտադրեալ ի խնդրոյ իմոյ ի կարգէ Թէադինոսաց պատուական պատրի Կղեմէս աստուածաբան վրդպտէ . զի զգործառնութեանսն ես Յի Քի նուաստ ծոյ Յոհաննէս վրդպտ Հայոց Նդեսացի եւ արք եպիսկոպոս Միջագետաց ջերմեռանդ սերով մատուցանեմ վեհագոյն բարձրութեանդ քում . ոպ զի ընդ արքայեալուք հովանեաւ վեհանձնութեանդ ընկալեալ համբուրեսցի այդր արժանի տպագրութեան եւ յօգտակար եղլցի ի խելամտութեան ազգիս մերոյ ի փառս Քի ողջ լեր ի Տէր : Դրեցաւ ի քղքս Կոստանդնուպօլսի ի Թմլ Փրկչին ՌՈՒԲ . եւ Հյց ՌՂԱ . ուլիս ԻԹ :

«Ես իմաշատուր վրդպտ Դադատացի պատրիարք Հայոց արքայեանիստ քղքիս Կոստնդնուպօլսոյ վկայեմ զի այս Քերականութիւնս . եւ Լօճիքայս շարադրեալ ի հայ լեզուս ի կարգէ Դէադինոսաց Կղեմէս աստուածաբան վրդպտէ . ի խնդրոյ Յովհաննիսի աստուածաբան վրդպտի Նդեսացւոց . եւ արք եպսկպս Միջագետաց աշխարհի . է գործ ամենեւին անսղալ որ վայելչաբար եւ ճշմարտապէս ուսուցանէ վմեր լեզուս եւ զայլ բանս . մինչ զի եւ ես իսկ ոչ սակաւս ուսայ սորա ընթերձամբ . նա եւս լուսաւոր հոգի Կրեակոս վարդապետն որ նախ քան զիս էր Պատրիարք Հայոց Կոստանդնուպօլսի խիստ հաւանեալ էր գործոյս այսմիկ . Արդ առ ի վկայութիւն այս ճշմարտութեանս դրեալ եմ զայս զի յորդուրեսցին ի մեծն Հոռմ տպագրել զայսպիսի գործս առ ի օգտութիւն ընթերձողացն մերայնոց :

«Ես իմաշատուր վրդպտ եւ Պտրք Հյց Կոստնդնուպօլսի իմով ձեռամբս գրեցի եւ կնքեցի ի սոյն քղքս Կոստնդնուպօլսիս ի Թվին Փրկչին ՌՈՒԲ . եւ Հայոց ՌՂԱ . ուլիս ԻԹ :

«Ես Պօղոս վրդպտս Ըստամպօլցի եւ շնորհօքն յԱյ եպսկպս Հյց քղքին Տիւրիկոյ ընթերձա մտադրութեամբ զգիրքս Քերականութեան եւ Լօճիքային արտադրեալ ի մեր լեզուս գեղեցկայարմար շարիւ ի կարգէ Թէադինոսաց պաւկն պատրի Կղեմէս վրդպտէ ի խնդրոյ Յոհաննէս ածաբան վրդպտէ Նդեսացւոյ , եւ արք եպսկպս Միջագետաց . եւ ըստ կարի իմում վերահասու եղէ որ յոյժ հմտաբար եւ ստուգիւ սահմանեալ եւ զեւ մեր լեզուն . եւս առաւել զի բացեալ լինի սովաւ գունն իմաստութեան ազգիս մերոյ . որոյ յղլ աղերսեմք ի յղբարց մերոց ի Գ . որք ի մեծն Հոռմ . զի արժանի արասցեն զգիրքս զտպաւորութենէ , առ ի յօգտակարութիւն կարդցղ (:) Ես Պղս վրդպտ . եւ եպսկպս Հայոց ձեռամբ իմով գրեցի եւ կընգեցի ի Կոստանդնուպօլսիս . ի Թմլ Փրկչին ՌՈՒԲ . եւ Հայոց ՌՂԱ . յուլիս ԻԶ :

12

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Suppl. N^o127. — ՌՃԸ = 1659.

Թուղթք՝ 272, — Մեծութիւն՝ 17×12 , — Գրութիւն՝ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 11, 5×3 , — Տողք՝ 23, — Թերթք՝ 22, իւրաքանչիւրը 12, — Եփութ՝ մագաղաթ, իսկ թղ. 1 — 14 բամբակեայ թուղթ: — Կազմփայտեայ կաշեպատ, վրան դրոշմուած յշտկրնաւ: — Հանգամանք՝ բաւական լաւ. շատ տեղեր մետաքսեայ հիւսկէններով գոյնզգոյն նշաններ դրուած, որոնց կակնարկէ անշուշտ թղ. 1 ու նօտրգիր ծանօթութիւնս. «Մանիր ո՛վ ուշիմ ընթերցօ՛ղ. զի դեղին նշանն բժշկութեան է: Կանաչն պաշտաման: Կապոյտն տա(ղա)ւարին: Իսկ ծիրանեգոյն կարմիրն յարութեան:» — Գիր՝ բոլորգիր: — Ձարդագիրք՝ կարմիր, նարնջագոյն եւ կապոյտ գոյներով մարդագիրք, թոյնագիրք եւ ծաղկագիրք են: — Սկզբնադիրք՝ կարմիր եւ կապոյտ: — Ոորանք՝ թղ. 3բ, 4ա, 5բ, 6ա, 7բ, 8ա, 9բ, 10ա, 11բ, 12ա եւ չորս աւետարաններու սկիզբն: — Կիսախորանք չկան: — Լուսանցազարդք՝ սրբոց պատկերք, ծաղիկք եւն. նոյն եւ դեղին եւ կանաչ գոյներով: — Նկարք՝ թղ. 15բ «սբն. Մատթէոս», 83բ «սբն Մարկոս», 131բ «սբն Ղուկաս», 195բ Քրիստոս ժի առաքելոց հետ, 208բ «սբն Յովհաննէս», 259բ Ուաշելութիւն եւ քովերը Աստուածածին ու Յովհ. Աւետարանիչ: — Ժամանակ՝ ՌՃԸ (= 1617): — Գրիչ՝ Յակոբ: — Տեղի՝ Վենետիկ: — Տէր՝ Աստուածատու արքեպիսկոպոս: — Յիշատակագրութիւնք՝ կափարչին ա երեսին վրայ, թղ. 2ա, 15ա, 83ա, 127բ, 208ա, 271ա-272ա:

Մատեանս է Աւետարան, սկիզբը կանոններու ցուցակներով: Կայ վերջը «Հանգիտտ սրբոյ երանելւոյն Յովհաննու Աւետարանչին Քի: Էր ընդ եղբարս երանելին Յովհաննէս»:

Յիշատակագրութիւնք: 1. Կափարչին վրայ շուրջանակի. «Յշտ է սբ Աւետարանս Փահրապատցի Աստուածատուր վարդապետին եւ իմ ծնողացն թիւին ՌՃԸօ օգոստ. Գ»:

2. Թղ. 83ա. «Յանարժան Յակոբ գծողս. եւ զհայրն իմ զՏէր Ըստեփաննոս քահանայն. եւ զմայրն իմ զԱննայն. միով ողորմ(ե)այիւ յիշել աղայեմ. եւ դուք յիշեալ լինիջիք ի խաչեալ արքայէն. ի միւսանգամ գալստեանն (:) Գրեցաւ թվ. Հյց. ՌՃԸ. 'ի վայելուչ քաքաքն Վէնէտիք»:

3. Թղ. 208ա. «Ձրագմամեղ Յակոբ գրիչս. եւ զհայրն իմ զՏէր Ստեփաննոս քհ. որ մականուամբ կոչի Ձիք. եւ զմայրն իմ զԱնայն.

յիշեցէք միով ողորմեայիւ : եւ դուք յիշեալ լիջիք ի Քէ Այ : Գրեցաւ ի Վէնէտիք : Թվ. ՌՃԸ : »

4. Թղ. 127թ. « Զբաղմամեղ Յակոբ գրծողս՝ աղաչեմ յիշել . միով Հայր մեղայիւ , եւ դուք ընկալջիք զնոյնն : »

5. Թղ. 271ա — 272ա . « Փառք . . .

Եամի հազար հայք Թուական . Ռ
 երբեակ Թըւոյ յօրեկենեան . ՃԾ
 երբեակ (երկեակ) տասամբ մու բարձական . իթ
 յերրորդ ամսոյն օգոստոսեան :
 Ե ծայնոյն որոք ցանկա
 անհատ բաղձմամբ կանխեալ առ նա
 Ե յնքան վառի 'ի սէր նորա
 մինչ ընծայէ զանձըն առ նա :
 Ե արեակք բազումք նուէրս առատ
 տեառն գանձանակ ակունքս շատ :
 Ե մանք ոսկի սուրբ խորհրդոյ
 ոմանք զաղօթս մաքուր հոգւոյ :
 Ե իւրաքանչիւր ոք ըստ չափու
 լիւսնն յինքեանց զկեանս լուսատու :
 Ե ամից սըրբոց յօժարաբար
 բամեալ ետուն խորհրդաբար
 Ե աղնջուց եւ իմ կարօտ գոլով
 վասն այսմ իրաց փափագելով :
 Ե ուր տառիս պատահեցայ
 աստուածաշունչ գրոյս ի սմա :
 Ե ետորս ստացայ յոյժ յորգաբար
 բարունոյն մեր՝ կըտակս յօժար :
 Ե ընել ի տան տեառըն աւանդ
 դրախտս այս յերկրի միշտ լուսազարդ :
 Ե յրիս առեալ երկուս լումա
 արկի ի գանձ տեառն առ յապա :
 Ե ահի զաւակ վայելչատիպ
 պարծանք իմոյս պահպանածեպ :
 Ե բուսազէմ վերին մինչ գրե
 եթէ արժան սովաւ դիպե :
 Ե ուեալ կամաւ սըրտիւ առատ
 տաճարի տեառն գեր հրաշապատ ()

« Դարձեալ յորժամ հանդիպիք ածային եղեմաբուղիս կտակարանքս . յիշեցէք ի Տր . զստացող սը տառիս զվերոյ գրեալ անուանագիծ տունց . զքաջ բարունապետն . ամալսնութեան վարդապետն . զտէր Ածատուր արք

եպիսկոպոսն, հովիւ եւ Առաջնորդ Ամենափրկչի Նորոգ Զուգայու հրչա-
կալուր զեղազարդեալ սբ թոռոյս. որ ամբան վարդապետութեամբն
եւ արտաքնանանձար գիտութեամբն լուսաւորէ զմիեղէն բնակիչ սբ վա-
նիս, ի պայծառութիւն հայկազեան տոհմի. եւ դուք յիշլ :

«Դարձեալ յիշեցէք ի Տր. զսրբազան Ածատուր վրդպն. եւ զԺը-
նօղսն իւր. զհայրն Յոհաննէսն, եւ զԺայրն իւր զԵթարն. եւ զեղբարս
իւր զՀաթիբն եւ զայն որ զկնի ինքեան ծնեալ էր զոր ոչ գիտէր յղգս ի
մանկութենէ հրաժարելոյն ի ծնղցն. զոր միայն ամենագիտին Այ է
գիտելի : Եւ զքեռքն իւր Հոփսիմէն. եւ Շամբարն. որք հանգուցեալք
են ի Տր : Եւ դուք յիշեալ լիջիք (:)

«Դարձեալ յիշեցէք ի Քս ԶԱծատուր վարդապետն միեղէն սրբա-
կրօն հարք եւ եղբարք սբյ Ամենափրկչի վանիս. որ ըզլուսաւոր եւ
զկենսունակ զածային տառս. 'ի յարդար ընչից պողոյ գաւազանի
վարդապետութեան իւրոյ ստացաւ ջերմեանդ սիրով եւ ետ յիշատակ
ինքեան եւ իւր ծնողացն եղբարցն եւ քեռցն եւ ամենայն արեան մեր-
ձաւորացն 'ի սբ ուխտն Ամենափրկչի Նորս Զուգայու. եւ դուք յիշ-
ջիք յաւուրն յետին . . . » :

6. Թղ. 2ա. նօտրագիր, որ թերեւ Աստուածատուրինն է .

«Ես եմ կտակ քրիստոսական .

կեցուցանող որդւոց մարդկան :

Եթէ առեալք զիմս պատուիրանն .

գործէք ըզգործս փրկութեան :

Յորժամ կարդայք եւ զուարճանայք .

եւ կամ լուեալ զձայն իմ ցընծայք :

Զիմ զստացողն մի՛ մոռանայք .

զԱստուածատուրն ո՛վ քահանայք :

Որ է ծառայ իմ մեղապարտ .

եւ եթ անուամբ ինձ արբանեակ :

Է իւր քաղաքըն Ֆահրապատ .

այժմ զետեղեալ 'ի Շօյս քաղաք :

Եւ դուք յիշողք լիջիք յիշեալք .

յայն մատենին ի հրապարակ :

Օրհնէք զհայրն անժամանակ .

զորդին եւ զհոգին իւր անքանակ :

Ստացայ մետաքսան հարիւրեակ .

եօթանասունւինն յաւելեակ :

Յամենանըն ութերորդեակ .

'ի սմին ամսոյն որ էր երեակ : »

7. Թղ. 15ա. քերթած, բայց կը կարդացուի միայն «Ըստացա 'ի
Նորն Զուգայ 1855 (?) . . . » :

13

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Anc. fonds N° 10 A. — Ժէ դա՞ր :

Թուղթք՝ 292 : — Մեծութիւն՝ 14×10 : — Գրութիւն՝ երկսիւն , իւրաքանչիւրը $9,5 \times 2,5$: — Տողք՝ 26 : — Թերթք՝ 24 , իւրաքանչիւրը 12 : — Նիւթ՝ ազնիւ մագաղաթ : — Կալմ՝ փայտեայ կաշեպատ : — Հանգամանք՝ մաքուր : Պարապ թողուած են մէջը շատ մը թուղթեր : — Գիր՝ բոլորգիր : — Զարդագիրք՝ ոսկեղօծ եւ գոյնզգոյն թռչնագիրք , կենդանագիրք եւ մարդագիրք են : — Սկզբնագիրք՝ կարմիր եւ կապու տախտան : — Խորանք՝ կանոններու եւ չորս Աւետարաններու սկիզբները : — Լուսանցագարք՝ Գրիստոսի հրաշագործութեանց պատկերք եւ թռչունք կամ թէ ծաղիկք են : — Նկարք՝ չորից աւետարանչաց պատկերք , ոսկեղօծ եւ ընտիր գոյներով : — Ժամանակ՝ թերեւս Ժէ դար : Գրիչ՝ անյայտ : — Տեղի՝ թերեւս Նոր Զուղայ : — Տէր՝ անյայտ : — Յիշատակագրութիւն՝ չկայ : (Տեղեկութիւնք . — սկիզբը գրուած է ֆրանսերէն թէ 20 դրշ . ի գնուած է Տէր Մինասէ) :

Մատեանս է Աւեսարան , նոյնպէս կանոններու ցուցակով սկիզբը :

14

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Suppl. N° 4 . — Ժէ դա՞ր .

Թուղթք՝ 203 : — Մեծութիւն՝ $9,7 \times 6,8$: — Գրութիւն՝ միասիւն $7 \times 4,6$: — Տողք՝ 22 : — Թերթք՝ 17 , իւրաքանչիւրը 12 : — Նիւթ՝ ազնիւ մագաղաթ : — Կալմ՝ փայտեայ կաշեպատ : — Հանգամանք՝ մաքուր : — Գիր՝ բոլորգիր : — Զարդագիրք՝ թռչուն , կարմրաւ միայն : — Սկզբնագիրք՝ կարմրաւ : — Խորանք , Նկարք եւն՝ չկան : — Կիսախորանք՝ չորս աւետարանաց սկիզբը : — Ժամանակ՝ թերեւս Ժէ դար : — Գրիչ՝ Մկրտում : — Տեղի եւՏէր՝ անյայտ : — Յիշատակագրութիւն՝ թղ . 100ք :

Մատեանս է Աւեսարան , առանց կանոններու ցուցակի . բայց կան նախագրութիւնք :

Յիշատակագրութիւն : 1 . թղ . 100ք . « Զմեղօք զառածեալ Մկրտում գծողս յիշել ազաշեմ . եւ դուք յիշ : »

15

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Anc. fonds N° 8. — Թ դա՞ր :

Թուղթք՝ 126 : — Մեծութիւն՝ 36×30 : — Գրութիւն՝ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 26×10 : Թղ. 42ա միայն միասիւն : — Տողք՝ 22 : — Թերթք՝ միածալ : — Նիւթ՝ կարծր մագաղաթ : — Կազմ՝ քարտէն կաշեպատ նոր, ֆրանսական : — Հանգամանք՝ սկիզբէն եւ վերջէն շատ մը թուղթեր պակաս, կիսովին այրած, թէեւ նորոգուած բամբակեայ թղթերով բայց անոնք ալ մաշած : Թերթերը տեղ տեղ ծակ ու նաեւ պատռած, բայց վերջիններս կարուած հասարակ եւ երբեմն նոյն իսկ մագաղաթեայ թերթով : Թղ. 1ա կսկսի Մատթէոսի 2 գլխուն 14 հաւանքէն. «Զի եթե...», իսկ վերջին Թղ. 126բ կը վերջանայ Ղուկասի գլ. ԻԱ, 38. «Եւ ամենայն ժողովուրդն...» : Ասկէ անդին բոլորովին չկայ. մէջէն ալ ինկած եւ կտրած կան : Ուղղագրութիւնը նշանակելի է. «Մաթեոս», «թե», «եթե», «գերեզմանեն» բացառականը ե-ով, «եին» եւ «երկնչեին». իսկ Մարկոսի սկիզբէն կը պակասի «որդւոյ Աստուծոյ», այսպէս՝ «Սկիզբն աւետարանի Յի Գի. որ պէս եւ գրեալ է», ինչպէս կը պակսի հնագոյն գրչագրաց մէջ : Նոյնպէս Մարկոսի վերջին գլխուն տասներկու վերջացող համարները, որոնք չեն գտնուիր շատ մը ձեռագրաց մէջ, կը պակսին հոս ալ : Տեղ տեղ աւուր պատշաճ ընթերցուածները նշանակուած լուսանցից վրայ նոր գրչէ մը, զ. օ. Թղ. 84ա բոլոր գրով՝ «մեռելոցին առաւատին կարդա» : — Գիր՝ մետրոպեան երկաթագիր. իսկ նորոգուած մասերը բոլորգիր մերձ ի նօսր : — Զարդագիրք, Խորանք եւն՝ չկան : — Սկըզբնագիրք՝ սեւ : — Ժամանակ՝ թերեւս Թ դար : — Գրիչ, Տեղի եւ Տէր՝ անյայտ : — Երչատակագրութիւն՝ չկայ :

Մատեանն է Աւեստան :

16

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Anc. fonds N° 7. — ԺԱ — ԺԲ դա՞ր :

Թուղթք՝ 218 : — Մեծութիւն՝ 35×29 : — Գրութիւն՝ երկսիւն, իւրաքանչիւրը $24,5 \times 10$: — Տողք՝ 18, բայց վերջէն դրուած Թղ. 150 — 155 ունին 25 տողք : — Թերթք՝ միածալ : — Նիւթ՝ կարծր մա-

գաղաթ, բայց թղ. 172էն վերջը թուղթ: — Կազմ՝ քարտէն կաշեպատ ֆրանսական: — Հանգամանք՝ եզերքներէն այրած, սկիզբէն եւ վերջէն պակաս. բայց վերջէն՝ Յովհաննու աւետարանէն սկսեալ բամբակեայ թղթով լրացուած. սակայն վարի ծայրերէն բոլորովին մաշած եւ ինկած: Թղ. 1ա կսկսի Մատթէոսի գլ. Ա, 19. Իսկ վերջին թղ. 218բ կը վերջանայ գլ. Ի, 31: Ասոր մէջ ալ կը պակսին Մարկոսի «որդւոյ Աստուծոյ» բառերը եւ վերջին տասներկու համարք: — Դիր՝ միջինմաս-րոպեան երկաթագիր: — Զարդագիրք, Խորանք եւն՝ չկան: — Սկզբնագիրք՝ սեւ, բայց վերջի յաւելուած մասին մէջ՝ կարմիր: — Լուսանցազարդք՝ վերջի թղթեայ մասին մէջ միայն կան դեղին, կանաչ ու կարմիր գոյներով եւ շատ պարզ: — Ժամանակ՝ թերեւս ԺԱ-ԺԲ դար: — Դրիչ եւ տեղի՝ անյայտ: — Տէր՝ Սարգիս քահանայ: — Յիշատակագրութիւնք՝ թղ. 68բ եւ 171բ:

Մատեանս է Աւեստրան:

Յիշատակագրութիւնք: 1. թղ. 68բ. «ԶՍարգիս քահանայ յիշեալիք ի Քս. | Ընդ նմին եւ յոքնամեղ գրիչ յիշեսցի ի Տր»:

2. թղ. 171բ. «Զստացողս սրբոյ Աւետարանիս զՍարգիս քահանայ յիշեալիք ի Քս. | Աստանաւ բ եւ յոքնամեղ գրիչ յիշեսցի ի Տր Յս.»:

17

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Suppl. N° 68. — ԺԶ — ԺԷ դար:

Թուղթք՝ 40: — Մեծութիւն՝ 10, 3 × 6, 3: — Գրութիւն՝ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 7 — 2: — Տողք՝ 23: — Թերթք՝ 4, իւրաքանչիւրը 10: — Նիւթ՝ նուրբ մաղաղաթ: — Կազմ՝ ֆրանսական: — Հանգամանք՝ սկիզբէն պարապ թուղթեր թողուած իսկ վերջէն շատ պակաս, այսինքն Մատթ. գլ. ԺԱ, 18էն վերջը չկայ: Մատթէոսի սկիզբը եւ ուրիշ տեղեր պարապ թողուած, անշուշտ վերջէն ծաղկելու համար: Նոյնպէս եւ սկզբնագիրք չեն գրուած: — Դիր՝ բոլորգիր: — Զարդագիրք, Խորանք եւն՝ չկան: — Սկզբնագիրք՝ կարմրաւ: — Ժամանակ՝ թերեւս ԺԶ — ԺԷ դար: — Դրիչ, Տեղի եւ Տէր՝ անյայտ: — Յիշատակագրութիւն՝ չկայ: (Տեղեկութիւնք. — Մէջը դրոշմած պաշտօնական կնիք մը կը ցուցնէ թէ Նաւարանի Մատենադարանէն փոխագրուած է հոս):

Մատեանս է Աւեստրան ըստ Մատթէոսի միայն:

Կ. Յ. Բ.